

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

**Ефективна
ЕКОНОМІКА**

Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет

№ 1, 2015 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 338.246.8

I. М. Крейдич,
д. е. н., професор, професор кафедри теоретичної та прикладної економіки,
Національний технічний університет України «КПІ»
Н. В. Рощина,
к. е. н., доцент, доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки,
Національний технічний університет України «КПІ»
О. С. Харченко,
аспірант, Національний технічний університет України «КПІ»
В. А. Сулименко,
Інститут прикладного та системного аналізу,
Національний технічний університет України «КПІ»

ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

I. Kreidych,
Doctor of Economics., Professor of the Department of Theoretical and Applied Economics, National Technical University of Ukraine "KPI"
N. Roschyuna,
Ph.D., Associate Professor, Assistant Professor of Theoretical and Applied Economics,
National Technical University of Ukraine "KPI"
O. Kharchenko,
Postgraduate student
National Technical University of Ukraine "KPI"
V. Sulymenko,
Institute for Applied Systems Analysis,
National Technical University of Ukraine "KPI"

THE PROBLEMS OF UKRAINE'S ECONOMICAL SECURITY IN MODERN CONDITIONS

У статті виявлено основні тенденції та особливості розвитку національної економіки за останні роки, висвітлено основні причини, що призвели до рецесивного сценарію в економіці держави та визначено можливі шляхи подолання проблем. Особливу увагу приділено розвитку газової кризи та напрямкам ліквідації енергетичної імпортозалежності країни. Також в дослідженні розкрита важливість реформування країни з метою створення розвинутого високотехнологічного інноваційного сектору економіки як єдиної запоруки збереження суверенітету та майбутнього процвітання країни. Запропоновано відповідні рекомендації.

In the article is identified the major trends and features of national economy development during the last years, highlighted the main reasons that led to the recessive scenario in the national economy and identified the possible ways to overcome problems. Particular attention is paid to the development of the gas crisis and areas of country's energy import dependence elimination. Also, in the research is revealed the importance of county's reform to develop advanced high-tech innovation sector of economy as the only guarantee of the preservation of sovereignty and future prosperity of the country. The recommendations are proposed.

Ключові слова: національна економіка, національна безпека, проблема газової залежності, підвищення енергоефективності, структурні зміни в економіці, високотехнологічний розвиток.

Key words: national economy, national security, the problem of gas dependence, energy efficiency improvement, structural changes in the economy, high-tech development.

Постановка проблеми. За територією і чисельністю Україна входить в число найбільших країн Європи. Дві третини її території складають родючі чорноземи. Більше 1700 найменувань корисних копалин міститься в її надрах [4]. Ретроспективний аналіз подій у нашій державі свідчить, що вона зіткнулася з хронічною проблемою, коли зростання політичних свобод так і не призвело до зміни державних інститутів та форм і методів державного управління. Згідно з індексом Worldwide Governance Indicators (Індикатори державного управління), за рівнем якості державних послуг та роботи державних службовців українська модель одна з найбільш відсталих у світі. За оцінками деяких експертів та дослідників, обсяг тіньової економіки в Україні сягає близько 60% ВВП, що становить на сучасному етапі реальну загрозу національній безпеці держави. Таким чином, Україна давно опинилася в «економічній прірві», пошук ефективного виходу з якої є вкрай нагальною потребою нашого суспільства.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженню проблематики економічного розвитку України присвячено багато наукових праць, а саме: Б. Данилишина, М. Зубець, П. Руснака, П. Саблука, Н. Сіренка, І. Топіха та інших [4]. Питання і проблеми стану економічної безпеки України досліджували сучасні економісти, зокрема І. Бінько, Д. Буркальцева, З. Варналій, М. Денисенко, М. Єрмошенко, С. Єрохін, В. Кабанов, Т. Ковальчук, С. Лаптев, О. Наєнко, В. Мунтіян, П. Пригунов, В. Похилюк, А. Сухоруков, В. Сідак, В. Третяк, В. Шевчук та інші [1]. Найбільш ґрунтовно сучасні проблеми національного економічного розвитку та чинників, що на нього впливають, відображені в працях В. Геєця, А. Гальчинського, П. Єшенка, В. Семиноженка, Л. Федулової, А. Чухна та інших [3]. Хоча в науковій літературі існує велика кількість публікацій щодо пріоритетних напрямків розвитку економіки України та створення засад економічної безпеки держави, проте дана проблема дістала не аби яку актуальність на тлі складної політичної ситуації що склалася в країні наприкінці 2013 року та триває наразі.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження основних стратегічних напрямів розвитку української економіки в сучасних умовах, а також методів подолання кризового стану країни та забезпечення її економічної безпеки, як стратегічної складової національного суверенітету держави, в складних геополітичних

умовах зьогодення.

Виклад основного матеріалу: За останні роки національна економіка опинилася в пастці рецесії, при цьому всі три потенційних джерела зростання економіки – споживання, інвестиції, експорт – продемонстрували падіння.

Зростання геополітичних і економічних загроз зумовило відтік інвестиційних і кредитних ресурсів з національної економіки, що спровокувало подальше зменшення золотовалютних резервів та накопичення готівкових коштів поза фінансово-кредитними установами. Серйозні проблеми виникли в структурі зовнішньоторгівельного балансу. Експорт вітчизняних товарів скоротився за січень-вересень 2014 року на 7,7% проти аналогічного періоду 2013 (більше 3,5 млрд. дол. США). Зростання експорту до країн ЄС за цей період на 12,3% або на 1,46 млрд. дол. США, наваль не компенсує втрати від скорочення поставок в Росію на 27,3% (3,27 млрд. дол. США). Система внутрішнього споживання в державі також демонструє негативні показники. Обсяг роздрібною торгівлі за 10 місяців 2014 року знизився на 6,8%. Основна причина – скорочення реальної заробітної плати. Крім того, військовий конфлікт та кризові процеси в економіці формують високі інфляційні і девальваційні очікування. Це змушує бізнес підвищувати ціни, а населення – купувати дешеву продукцію, що додатково зриває попиту [9; 13].

Важким тягарем обернулася для України проблема газової залежності. Протягом всього періоду самостійності, різні уряди країни декларували першочергові заходи щодо розбудови енергетичної незалежності економіки. Позаяк, всі розроблені стратегії розвитку енергетичної галузі та інфраструктурні реформи не дали позитивних практичних результатів.

Одною з основних проблем в означеній галузі є те, що в Україні практично відсутній облік витрат енергоносіїв в житлово-комунальному господарстві: лише 20% домогосподарств мають газові та теплові лічильники. Статистичні дані свідчать, що житлово-комунальний сектор України спалює більше газу ніж вся економіка Польщі. Постачальникам газу наявність лічильників у населення – вкрай не вигідна, оскільки через відсутність таких вони отримують підвищений тариф та неконтрольований обіг грошей [10; 14]. Отже, тільки там, де є облік і економія, а вартість енергоносіїв відображається на витратах споживача, відбувається дбайливе використання дорогого палива [8].

Варто зазначити, що житловий сектор – самий витратний сектор. Втрати тепла, а, відповідно, і енергії – дуже високі. При спалюванні кожних 100 тис. кубів газу для опалення житла, 45 тис. кубів втрачається під час доставки тепла. Більш того, ще 25-30 тис. «зникає» через холодні стіни, під'їзди та вікна. Цілком очевидно, якщо приватний бізнес займається утепленням будинків і дахів, держава повинна надати їм фіскальні преференції. Компенсувати банкам відсотки за кредитами, виданими населенню на установку вікон, лічильників, енергозберігаючих приладів. В результаті в Україні розпочнеться будівельний бум (так було в Канаді). Підприємницька активність запустить ринок. Зібрані податки – ресурс для компенсації позик. Запрацюють суміжні галузі (промисловість будівельних матеріалів, транспорт, логістика, торгівля і громадське харчування і т. п.). Під такі проекти можна залучити іноземні інвестиції. [12]. Особливо важливо й те, що стовідсоткове встановлення газових і теплотлічильників дасть можливість нівелювати найбільшу корупційну площадку країни, що призведе до колосальної економії ресурсів, звільнить бюджет від дотацій, дасть моральне і економічне право підняти тарифи на здобуте українське паливо.

Натепер Україна залишається критично залежною від російського газу, а Російська Федерація продовжує використовувати цю залежність як інструмент політичного та економічного шантажу нашої держави. Тому нагальною потребою для керівництва країни є реалізація таких заходів:

- диверсифікація газового імпорту (не більше ніж 30% газопостачання від однієї держави або компанії);

- впровадження енергозберігаючих технологій у всіх без виключення галузях національного господарства та обов'язково стовідсоткового обліку використання енергоносіїв;

- збільшення внутрішнього видобутку енергоресурсів та стимулювання розвитку альтернативної енергетики;

- ліквідація корупційних схем в паливно-енергетичному комплексі.

Позбавившись критичної монопольної залежності, Україна зможе отримати адекватну, ринкову, неполітичну ціну російського газу для своїх потреб та за його транзит.

Ще одним важливим, на нашу думку, напрямом забезпечення прийнятної рівня економічної безпеки країни є поліпшення інвестиційного клімату та активізація інноваційної діяльності в металургійній галузі.

Слабкість внутрішнього споживання металу на українському ринку визначає сильну залежність української металургійної галузі від зовнішніх ринків. А тенденції сучасного економічного розвитку в світі свідчать про те, що попит на метал буде падати [15]. Однією з головних причин, економісти вважають ймовірне уповільнення темпів зростання валового внутрішнього продукту Китаю, у середньостроковому періоді (3-5 років). Таким чином, вже в найближчій перспективі, зменшення попиту на метал, який забезпечувався протягом 20 років китайською економікою та носив інвестиційний характер, стане нормою.

Але головна причина майбутнього світового зменшення попиту на чорні метали це – так звана третя промислова революція, яка буде характеризуватися широким впровадженням адитивного виробництва (це, насамперед, використання в промисловості 3D друку, що економить на відміну від поточного субтрактивного виробництва, яким є нинішній традиційне виробництво, до 90% вихідного матеріалу) та широким впровадженням заміників металу при виробництві промислової продукції.

Тому, враховуючи завелику кількість виробничих металургійних потужностей, багато з яких були введені в дію в останні 20 років, наслідком вищевказаних тенденцій буде банкрутство багатьох підприємств галузі, особливо низькопродуктивних і технологічно відсталих, які, як правило, і знаходяться в нашій країні. Так, Україна є світовим лідером мартенівського виробництва сталі – 46% світового виробництва цим способом, винайденим в позаминулому столітті, притому, що в світі мартенівським способом виробляється всього лише 3-4% сталі [15].

У той же час, в Україні практично відсутня сучасна металургія (міні- металургійні заводи). До цієї категорії можна віднести підприємства, що виробляють не більше 1-1,5 млн. тон сталевих продукції на рік, використовують, як правило, електродугову технологію і споживають в якості сировини металобрухт. В Україні під цей шаблон підходять 4 об'єкти: Донецький електрометалургійний завод, «Електросталь», «Дніпрспецсталь» і «Інтерпайп Сталь». Тільки такі підприємства можна назвати сучасними.

Україна має у своєму активі інженерні школи Івана Бардіна і Бориса Патона, які мають можливість стати ключовими факторами успіху в третій промисловій революції. Тобто, наша держава має всі шанси зайняти гідне місце в новому світовому розподілі праці. Для цього необхідно здійснити «штучне руйнування» неефективних секторів економіки для того, щоб побудувати нові: продуктивні та екологічні.

Інновації є дуже впливовим фактором забезпечення умов прогресивної економічної динаміки, проте не менш значущим чинником є попит населення. Але наразі український ринок товарів кінцевого споживання все більше «працює» не на конкурентоспроможність вітчизняної економіки, а на посилення конкурентних позицій інших країн. Згідно з даними Держкомстату України, протягом 2005–2013 рр. частка вітчизняних товарів у загальному обсязі продажу знизилась на 11,6% (з 70,5% у 2005 р. до 58,9% у 2013 р.). Вітчизняні виробники скорочують свою присутність як у сегменті продовольчих товарів (з 90,9% у 2005 р. до 85,5% у 2013 р.), так і непродовольчих (з 57,6% до 39,0%) [13]. Як зазначає професор Шкурупій О. В., фактично в Україні має місце таке: доходи населення «фінансують» економіку інших країн, механізм споживчого ринку істотно послабив функцію ресурсного регулятора, який діє через формування похідного попиту на ринках факторів виробництва, а монополізація економіки країни перерозподіляє ресурси на користь інтересів олігархії [5]. В Україні, де переважає сировинноорієнтований характер господарювання та первинна переробка обмежені можливості національного виробництва товарів споживання. Отже, якщо наразі державний бюджет не має достатньо коштів для фінансування інновацій, то інституційний ресурс уряду є по суті необмеженим. Економічного зростання на нинішньому етапі можна досягти через забезпечення більш сприятливих умов ведення бізнесу для національних товаровиробників у сфері продукування товарів кінцевого споживання. Це буде сприяти зменшенню відсотка закордонної продукції та призведе до насичення вітчизняного споживчого ринку товарами українських виробників. Збільшення сукупного попиту на вітчизняні товари, відповідно, підвищить ВВП країни, а ринкова система стане в майбутньому більш енергійно диференціювати вхідні ресурси на користь виробництва тих українських товарів, яких потребує споживач.

Національна економіка, набувши певного запасу стійкості, обов'язково переміститься на новий рівень. Попит населення стимулюватиме вітчизняні підприємства до покращення споживчих властивостей товарів, існуючих на ринку, та виробництва нових видів продукції. Як наслідок структурних змін споживчого ринку, реалізовані доходи населення викликать потребу системних інновацій у секторі виробництва.

Крім того, становлення моделі національної економіки з розвинутим внутрішнім ринком, інноваційним експортом та сприятливим середовищем для залучення внутрішніх і вимагає зовнішніх капіталовкладень комплексу кардинальних змін, націлених на розвиток вітчизняного виробництва.

Соціальні трансферти мають стати виключно цільовими, а їх розмір має визначитися в залежності від фактичного добробуту отримувачів та виконання бюджету як результату сталого економічного прогресу. Одночасно кредитні ресурси банківської системи мають бути спрямовані більшою мірою на розвиток новітніх галузей національного господарства, а не на споживче кредитування.

Самою гострою проблемою української держави, що підрава економічну безпеку країни, безперечно, є тотальна корумпованість всіх без виключення сфер суспільного життя. Економічна безпека буде під загрозою доти, доки чиновники сприйматимуть кожен свою посаду сприйматимуть як форму бізнесу. Україна – єдина з країн СНД, що не досягла свого рівня ВВП зразка 1990 року. Аналіз зазначеного питання показав, що держава списувала борги, надавала олігархам величезні

пільги та дотації на підприємства, за рахунок яких вони й утримували свої екофобні застарілі промислові гіганти. Отже, потреба в модернізації та оновленні виробничих потужностей була відсутня.

Добре організована високорівнева корупція перетворила Україну – країну з величезним потенціалом – в одну з найбідніших держав Європи.

Висновки. Стан економічної безпеки та економічний розвиток держави – нерозривні. Здатність економіки задовольнити потреби суспільства та інноваційного розвитку економіки, включно з конкурентоспроможністю її продукції, є основою економічної безпеки держави.

Досягнення економічної стабільності та безпеки в Україні можливо виключно за умови завершення активної фази військового конфлікту на сході країни. Одночасно з вирішенням цієї складної задачі першочергові зусилля молодого українського громадянського суспільства мають бути спрямовані на недопущення лобіювання владою інтересів олігархічних кланів і «замилування очей» суспільству прийняттям непродуманих популістських рішень.

Діяльність уряду й парламенту країни має сфокусуватись на таких напрямках:

- мінімізація бюрократії та реальне винищення корупції;
- жорстка економія видаткової частини бюджету перед усім за рахунок усунення численних державних контролюючих відомств;
- розширення доходної бази державного бюджету шляхом зростання надходжень від крупного бізнесу;
- ліквідація критичної залежності від російського газу за рахунок впровадження стовідсоткового обліку витрат блакитного палива, енергозберігаючих технологій та стимулювання використання альтернативних видів енергоносіїв;
- перехід на новий високотехнологічний рівень виробництва.

Розроблення та імплементація програми високотехнологічного розвитку України – це єдина можливість потрапити до кола розвинених країн світу в якості рівноправного партнера, а не в якості їх сировинного придатка. Крім того, це допоможе нашій державі сформувати потужну систему безпеки.

Література.

1. Кириченко О. А. Проблеми управління економічною безпекою суб'єктів господарювання : монографія / О. А. Кириченко, В. С. Сідак, С. М. Лаптев та ін. – К. : УЕП «Крок», 2008. – 401 с.
2. Ковальчук Т. Т. Актуальності політики розвитку / Т. Т. Ковальчук, В. К. Черняк, В. Я. Шевчук. – К. : Знання, 2009. – 326 с.
3. Єщенко П. С. Економічне зростання без розвитку: причини і шляхи інноваційного перетворення економіки / П. С. Єщенко // Економіка України. – 2013. – № 10. – С. 4 – 20.
4. Лункіна Т.І. Розвиток України: сучасний стан. – Економіка і управління №4. – 2013. С.91–95.
5. Шкурупій О. В., Базавлук Н.Г. Можливості прогресивної динаміки розвитку України на основі структурних змін національної економіки // Проблеми економіки. – 2014. – №3. – С. 177-181
6. Белоусова І.А. Економічна безпека як стратегічна складова національної безпеки України./ Інтернет-холдінг Олега Соскіна. Економічний часопис - XXI [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://soskin.info/ea/2010/5-6/201036zmist.html>.
7. Ванкарен Л. Як реформувати гангстерську Україну: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://voxukraine.org/2014/12/13>.
8. Пилипчук В.М. Ключові проблеми економічного розвитку України./ Інтернет-холдінг Олега Соскіна. Економічний часопис - XXI: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://soskin.info/ea/2010/3-4/201024zmist.html> .
9. Інтернет-портал «Дивись.інф»: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dyvys.info/ekonomika/kabmin-vytratyv-103-mlrd-hrn-na-naftogaz-v-2014-rotsi-yatsenyuk.html>.
10. Кабінет міністрів України. Постанова Кабінету міністрів України №409 від 6 серпня 2014 року «Про встановлення державних соціальних стандартів у сфері житлово-комунального обслуговування»: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/409-2014>.
11. Кабінет міністрів України. Розпорядження Кабінету міністрів України №1211-р від 26 листопада 2014 року «Про затвердження прогнозного балансу надходження та розподілу природного газу в Україні на 2014 рік»: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1211-2014>
12. Офіційний сайт Державної служби статистики України. Основні показники соціально-економічного розвитку України: [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
13. Доходи бюджету України. Ціна держави: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://costua.com/budget/revenue>.
14. Офіційний сайт Світової організації виробників сталі. Статистична інформація: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.worldsteel.org/statistics/statistics-archive.html>.

References.

1. Kyrychenko, O.A. Sidak, V.S. and Laptiev, S.M. (2008), *Problemy upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu sub'iektiv hospodariuvannia* [Problems of business entities economic security management], Krok, Kyiv, Ukraine.
2. Koval'chuk, T.T. Cherniak, V.K. and Shevchuk V.Ya. (2009), *Aktualitety polityky rozvytku* [Relevance of development policy], Znamia, Kyiv, Ukraine.
3. Yeschenko, P.S. (2013), "Economic growth without development: causes and ways to innovative transforming of the economy", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 10, pp. 4-20.
4. Lunkina, T.I. (2013), "Development of Ukraine: current state", *Ekonomika i upravlinnia*, vol. 4, pp. 91-95.
5. Shkurupij, O.V. and Bazavluk, N.H. (2014), "Features of progressive dynamics of Ukraine's development on the basis of structural changes in the national economy", *Problemy ekonomiky*, vol. 3, pp. 177-181.
6. Belousova, I.A. (2010), "Economic security as a strategic component of national security of Ukraine", *Ekonomichnyj chasopys - XXI*, vol. 5-6, available at: <http://soskin.info/ea/2010/5-6/201036zmist.html> (Accessed 12 November 2014).
7. Voxukraine (2014), "How to reform the gangster Ukraine", available at: <http://voxukraine.org/2014/12/13> (Accessed 10 December 2014).
8. Pylypchuk, V.M. (2010), "Key problems of economic development of Ukraine", *Ekonomichnyj chasopys - XXI*, vol. 3-4, available at: <http://soskin.info/ea/2010/3-4/201024zmist.html> (Accessed 11 November 2014).
9. Dyvys.info (2014), "The Cabinet of Ministers spent 103 billion USD for the "Naftogaz" in 2014 - Yatsenyuk", available at: <http://dyvys.info/ekonomika/kabmin-vytratyv-103-mlrd-hrn-na-naftogaz-v-2014-rotsi-yatsenyuk.html> (Accessed 11 December 2014).
10. Cabinet of Ministers of Ukraine (2014), "Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On the establishment of social standards of housing and communal services"", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/409-2014> (Accessed 15 December 2014).
11. Cabinet of Ministers of Ukraine (2014), "Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of the forecast balance supply and distribution of natural gas to Ukraine for 2014"", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1211-2014> (Accessed 16 December 2014).
12. Official site of State Statistics Service of Ukraine (2014), "Basic indicators of social and economic development of Ukraine", available at: www.ukrstat.gov.ua (Accessed 20 December 2014).
13. The Price of the State (2014), "Budget revenues in Ukraine", available at: <http://costua.com/budget/revenue> (Accessed 20 December 2014).
14. Official site of World Steel Association (2014), "Statistics archive", available at: <http://www.worldsteel.org/statistics/statistics-archive.html> (Accessed 20 December 2014).

Стаття надійшла до редакції 20.01.2015 р.

ТОВ "ДКС Центр"